

اصول و مبانی تفسیر موضوعی

دکتر محمد خامه گر

استادیار پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی قم

سرشناسه: خامه گر، محمد

عنوان و نام پدیدآور: اصول و مبانی تفسیر موضوعی/محمد خامه گر.

مشخصات نشر: مشهد: انتشارات ۱۱۰ [صد و ده]، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۱۷۱ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۳۵۸-۵۴-۴

رشته: هرست نویسی: فیا

موضوع: تفسیر - فن

موضوع: تفاسیر

رده بندی کتب: ۱۳۹۴ الف ۲۶ خ ۵/۵ BP۹۱۱

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۱

شماره کتابشناسی ملی: ۴۱۸۳۸

عنوان: اصول و مبانی تفسیر ه ضوعی

• نویسنده: محمد خامه گر

• ناشر: انتشارات ۱۱۰

• تعداد صفحات: ۱۷۱

• قطع: رقعی

• سال و نوبت چاپ: اول - اسفند ۱۳۹۴

• بها: ۱۰۰۰۰ تومان

• شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۳۵۸-۵۴-۴

• نشانی الکترونیکی نویسنده: khomegar@gmail.com

• مرکز پخش: مشهد مقدس، چهارراه خسروی، مجتمع تجاری یاس، انتشارات نور

۰۵۱-۳۲۲۳۱۶۰۳

فهرست مطالب

فصل اول : ماهیت و چیستی تفسیر موضوعی

- گفتار اول : تعریف تفسیر موضوعی ۵
- ۱- معنای لغوی و اصطلاحی تفسیر ۶
- ۲- تعریف اصطلاحی تفسیر موضوعی ۷
- گفتار دوم: تفاوت تفسیر موضوعی با سایر روش‌های تفسیری ۱۰
- ۱- تمایز تفسیر موضوعی با تفسیر ترتیبی ۱۰
- ۲- تفاوت تفسیر موضوعی با تفسیر قرآن به قرآن ۱۱
- گفتار سوم: انواع موضوع در تفسیر موضوعی ۱۲

فصل دوم: اهمیت و کارکردهای تفسیر موضوعی

- ۱- ایفای نقش فقه در تفسیر قرآن کریم ۱۶
- ۲- دستیابی به نظر دقیق قرآن بر یک موضوع ۱۸
- ۳- ابهام‌زدایی از چهره برخی آیات ۲۰
- ۳- آشکار شدن پیوستگی معارف قرآن کریم ۲۲
- ۴- تبیین نظام اجتماعی و سیاسی اسلام ۲۳
- ۵- مقابله با شبهات و توطئه‌های فرهنگی ۲۴
- ۶- دفاع از دیدگاه‌های قرآن در برابر مکاتب جدید ۲۵
- ۷- حل اختلافات مذهبی مسلمانان ۲۶
- ۸- اثبات استعداد پایان ناپذیر قرآن در پاسخ‌گویی به نیازهای بشری ۲۹

فصل سوم: مبانی تفسیر موضوعی

- ۱- جامعیت قلمرو معارف قرآن در هدایت بشر ۳۱
- ۲- جهانی‌بودن و جاودانگی معارف قرآن ۳۲
- ۳- هماهنگی و انسجام درونی قرآن ۳۳
- ۴- ناظر بودن آیات قرآن نسبت به یکدیگر ۳۵
- ۵- استقلال معنایی فرازهای قرآن ۳۶

فصل چهارم: نقد و بررسی دلایل مخالفان تفسیر موضوعی

- دلیل اول: تعارض تفسیر موضوعی با نزول تدریجی قرآن ۳۹
- دلیل دوم: روایات «ضرب القرآن» ۴۲
- دلیل سوم: مخالفت تفسیر موضوعی با سیاق قرآن ۴۵
- دلیل چهارم: بی سابقه بودن تفسیر موضوعی در روش تفسیری ائمه ۴۷

فصل پنجم: منابع تفسیر موضوعی قرآن کریم

- گروه اول: معجم‌های موضوعی قرآن ۵۱
- گروه دوم: کتب‌های موضوعی تفاسیر ۶۶
- گروه سوم: تفاسیر موضوعی ۶۹

فصل ششم: مراحل تفسیر موضوعی و قواعد آن

- مرحله اول: انتخاب موضوع ۷۹
- مرحله دوم: گردآوری روش‌های مرتبط با موضوع ۸۶
- مرحله سوم: استخراج مباحث اولیای بر اساس قواعد تفسیر ۹۳
- مرحله چهارم: تعیین روابط آیات و دلالت آنها ۱۰۴
- مرحله پنجم: ساماندهی منطقی ریز موضوعات ۱۰۵
- مرحله ششم: نظریه پردازی و استنباط دیدگاه قرآن ۱۰۷

فصل هفتم: رویکردهای نوین در تفسیر موضوعی

- رویکرد اول: تفسیر موضوعی به حسب نزول ۱۱۸
- رویکرد دوم: تفسیر موضوعی به ترتیب مصحف ۱۲۹
- رویکرد سوم: تفسیر موضوعی بر مبنای ساختار سوره ۱۳۶
- رویکرد سوم: تفسیر موضوعی مصحفی - ساختاری ۱۵۳
- رویکرد چهارم: تفسیر موضوعی به سبک نزولی - ساختاری ۱۶۰
- رویکرد پنجم: تشکیل شبکه معنایی یک موضوع در قرآن ۱۶۴

پیشگفتار

مفسران و اندیشمندان در هر عصری به تناسب نیازها و شرایط موجود زمانه خود با رویکردی متفاوت به قرآن نگریسته‌اند و با بازخوانی کلام الهی، برای یافتن پاسخ‌های مناسب به چالش‌های علمی و اجتماعی تلاش کرده‌اند. تحول تفسیر قرآن از الهی به اجتهادی در سده پنجم هجری توسط شیخ طوسی، نمونه‌ای از این تلاش مقدس است. در سده اخیر این حرکت مبارک ابعاد وسیع‌تری یافته است و مفسران، سبک‌ها و رویکردهای نوینی در تفسیر قرآن ابداع نموده‌اند، از جمله می‌توان به روش تفسیر موضوعی در کنار تفسیر ترتیبی اشاره نمود.

تفسیر قرآن از صدر اسلام تاکنون به روش انجام شده است. نخست روش تفسیر ترتیبی است که با نظم و ترتیب آیات در سوره‌های قرآن مجید هماهنگی دارد و مفسر پس از بیان معنای واژگان و عبارات آیات به بررسی مراد الهی از آن می‌پردازد. روش دیگر برای دستیابی به مفاهیم و معارف قرآن این است که مفسر آیات قرآن را بر اساس موضوعات مختلف مورد مطالعه و بررسی قرار می‌دهد و آیات مختلفی که درباره یک موضوع در سراسر قرآن مجید وجود دارد را در کنار یکدیگر قرار می‌دهد و با تفسیر و جمع‌بندی مجموع آیات، دیدگاه قرآن درباره آن موضوع به دست می‌آورد.

با استفاده از روش تفسیر موضوعی می‌توان معارف قرآن را به شیوه‌ای روشمند و سازگار با نیازها و موضوعات بی‌شمار هر عصری ارائه نمود و پاسخ‌ها و راهکارهای عملی از قرآن دریافت نمود. به دلیل کارآمدی و توانایی تفسیر موضوعی، در سده اخیر مفسران و قرآن پژوهان توجه ویژه‌ای به تفسیر موضوعی نموده‌اند. نیازهای نوظهور و چالش‌های بی‌پایان جامعه بشری از یک سو و توانمندی‌های ذاتی تفسیر موضوعی از سوی دیگر موجب شده تا محققان به رویکردهای نوینی از تفسیر موضوعی مانند تفسیر موضوعی بر حسب نزول گرایش یابند.

در این نوشتار پس از بررسی ماهیت و چیستی تفسیر موضوعی و کارکردهای آن، با ذکر مبانی تفسیر موضوعی از این روش تفسیری دفاع کرده سپس به بررسی و نقد دلایل مخالفان تفسیر موضوعی می‌پردازیم. در ادامه برای ارائه روش عملی تفسیر موضوعی به معرفی و تبیین تفسیر موضوعی و اصول و قواعد فرآیند این روش تفسیری می‌پردازیم و در پایان رویکردهای نوین در تفسیر موضوعی را معرفی می‌کنیم.

دکتر محمد خامه‌گر

استادیار پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی قم

مشهد، محرم الحرام ۱۳۹۴